

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ VISTA DES D'UN PETIT NUCLI URBÀ EMPORDANÈS

Hem remarcat en altres treballs¹ la importància d'observar els grans fets de tipus general des d'angles reduïts; per exemple, el marc d'una petita comunitat local on aquells, menys assequibles per llur mateixa complexitat i imprecisió, queden reduïts a la mesura humana, amb persones de carn i ossos com nosaltres, de les quals podem conèixer des del nom que tenen fins l'ofici que fan o els sentiments que mouen llurs paraules.

La Guerra de Successió (1701-1714), de tanta transcendència per Catalunya, creiem pot escollir-se com un d'aquests esdeveniments que haurà d'ésser enfocat no tant exclusivament des del centre barceloní —malgrat el paper transcendental que juga aquesta ciutat— com s'ha portat a cap fins ara, sinó també des de la resta de les localitats catalanes implicades en el conflicte. Sols d'aquesta manera podrem disposar d'una història més completa i més objectiva.

El nucli local que estudiarem en aquest treball és la vila de Castelló d'Empúries, en l'Alt Empordà, antiga capital del comtat del mateix nom. Les fonts manuscrites que utilitzem són els llibres d'actes² i els registres parroquials de casaments, baptismes i òbits de la mencionada població. A través d'aquest material intentarem refer la petita història d'un lapse de temps relativament curt, però molt dens d'aconteixements, sobretot si tenim en compte que representa el punt final d'una època i l'inici d'una altra.

¹ A. COMPTE, *Un municipi empordanès sota el Vell Règim: Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII*, a "Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses", Figueres, 1963, pàgs. 10-79.

² "Liber Conciliorum et Aliorum actum Unvtas. villae Castilionis Empuriorum... die XXVI mensis may MDCLXXXVI".

El Castelló del tombant del 1700.

Quan s'acaba el segle XVII i comença el següent, i en el breu parèntesi que va de la «Guerra de la Lliga d'Augsburg» a la de Successió a la Corona espanyola, Castelló d'Empúries se'ns apareix com una població que, malgrat haver deixat d'ésser un dels principals centres urbans del nord-est català, manté encara el vell prestigi de capital d'una demarcació administrativa —el comtat d'Empúries— que si ha reduït la seva extensió i ha limitat les funcions polítiques, no deixa de representar una realitat, mentre que com a centre urbà disputa amb Figueres la direcció de la comarca.

La seva situació geogràfica, a escassa distància de la línia de separació entre Espanya i França, en una època que aquesta frontera es trobava en plena tensió, perjudicà notablement la nostra vila. Des de la Guerra dels Segadors (a. 1640) fins la pau de Ryswick (a. 1697), és a dir, durant quelcom més de mig segle, havia hagut d'aguantar gairebé vint-i-cinc anys d'ocupacions militars, amb les corresponents passades i repassades d'exèrcits francesos o espanyols i llurs conseqüències negatives: allotjaments, lleves, contribucions de guerra, robatoris, saqueigs, etc.³

Especialment la darrera d'aquestes ocupacions era encara prou viva quan començà la Guerra de Successió i el Llibre del Consell no deixa d'informar-nos minuciosament de l'anòmala situació de la vila fins que la pau de Ryswick hi posa fi. És ben significatiu que el citat Concell no pugui pagar el salari dels cònsols i altres oficials «a causa de tants treballs», cosa explicable si tenim en compte que hagué d'allotjar nombroses tropes,⁴ pagar elevats tributs ex-

³ Aquests vint-i-cinc anys no són seguits, sinó que s'agrupen en períodes més o menys llargs. Comença amb la Guerra dels Segadors (1640-1659) que, si bé per la major part de Catalunya s'acaba amb la rendició de Barcelona (1652), per les terres empordaneses es perllonga fins el 1657 en què els francesos són expulsats de l'Empordà.

Després d'una tongada de divuit anys de pau té lloc una altra invasió de tropes franceses, l'any 1675, que arriben fins a Girona (setge de Girona de 1675) i ocupen les terres empordaneses fins el 1678 (Pau de Nimega).

Onze anys després, el duc de Noailles entra a Catalunya, apoderant-se de Roses i de l'Empordà el 1693, que ocuparà fins la pau de Ryswick (1697).

⁴ L'estiu de 1695 hi ha allotjades dues companyies de "Dragons" al convent de Santa Clara.

traordinaris⁵ o subministrar proveïments de tota mena.⁶ No és estrany, doncs, que quan s'acaba la guerra, a principis de 1698, es celebrin animades festes que, com totes les de l'època, alternaven els actes cívics pròpiament dits amb els religiosos. Tenen lloc el 19 i el 20 de gener i consisteixen en oficis a l'església parroquial, amb audicions a «quatre coros» i prèdiques, una processó solemne «ab los Gegants» i grans lluminàries a les cases, carrers i muralles. La intervenció més activa del poble consistí en l'actuació «d'un terç de gent armada» que, des de la vigília, anava disparant enlaire a totes les funcions celebrades.

Aquest aconteixement de caire internacional coincideix més o menys amb la vinguda del nou comte d'Empúries, a qui el Llibre del Concell designa amb el títol de Marquès de Cogolludo.

Des de finals de 1697 a l'alçament de la Plana de Vic a favor del pretendent Austríac (a. 1705), s'escola un curt parèntesi que, per Castelló, no deixa d'ésser un moment d'alleujament. Com seria el Castelló d'aquests primers anys del segle divuitè?

En primer lloc hem de recordar que si els barris i convents extramurs havien sofert considerables destrosses durant els passats vint-i-cinc any de lluites i ocupacions efectives, el nucli urbà seguia conservant l'aspecte de finals de l'Edat Mitjana, tant en el traçat dels carrers, les places o el cinturó de muralles⁷ com en la pervivència dels edificis més significatius (església parroquial, hospital major, llotja, etc.). Un tret a remarcar és que llavors encara no s'havien edificat alguns dels grans immobles que formen part actualment del conjunt monumental castelloní, com l'enorme baluard del convent de Sant Domènec, el de Sant Agustí i el de la Mercè, els dos darrers situats, abans del 1700, a fora vila, mentre el primer es trobava en construcció.⁸

⁵ Ordre de l'Intendent de Girona, per mitjà del Comissari de Figueres, imposant la suma de 3.220 lliures al comtat d'Empúries en moneda francesa. Dóna vuit dies de temps per pagar.

⁶ Ordre de l'Intendent de Girona manant aportar a Figueres 150 llits, contenint cada un d'ells una malfega, dos llençols i una flassada. A més, el comandant de la vila de Verges ordena entregar 60 lliures d'oli, 60 lliures de sal i 10 sous cada dia.

⁷ Les muralles amb llurs portes, segueixen en peu, com sembla indicar-ho la queixa formulada contra un comandant militar perquè "antes de hora y al matí retardada a obrir las portas de la vila".

⁸ "El President del convent de St. Domingo de la pnt. vila" dóna compte de que "està actualment fabricant la iglesia nova del dit convent, davant de la qual, de

Malgrat que el fet de no poder-se considerar Castelló una autèntica plaça forta, com per exemple ho era Roses, i per tant sense guarnició en temps normal, l'exclogué de setges i assalts, amb les consegüents destruccions materials, no per això va deixar de sofrir pesadament les càrregues pròpies de les lluites i l'ocupació militar. Que després de la pau de Ryswick la nostra vila ja no era el que havia estat molts anys abans ens ho confirma la seva despoblació. Així mentre en el darrer fogatge de 1553 s'anoten 399 «focs» o llars, l'avaluació del geògraf Aparici portada a cap el 1702⁹ en senyala només 225, i encara que aquesta xifra hagi semblat més baixa que la real, el descens és evident, tant més lamentable quant en la citada avaluació la veïna població de Figueres apareix ja amb 357 veïns o llars; tot això al mateix temps que ens indica la decadència de la vella capital del comtat, marca la puixança de la vila que, des de mitjans del segle XVIII, es transformà en la vertadera capital de la comarca empordanesa.

Aquesta decadència demogràfica és paral·lela a uns inicis de canvi social que culmina en el transcurs del segle XVIII i consisteix en la constant disminució del sector secundari —artesanat— en benefici del primari —agricultura—. El Castelló immediatament anterior a la Guerra de Successió és un nucli on els oficis industrials, que fins a finals del segle XVI representaren encara l'estrat més important, han passat a ocupar un pla més modest, mentre els que treballen la terra —pagesos, «cortalers», hortolans— no deixen de tenir cada dia més pes; sols la burocràcia o el clergat mantenen llur paper.

El govern municipal havia canviat molt poc des dels temps medievals, si deixem a part el sistema d'insaculació introduït pel Rei Catòlic; estava en mans d'un «Concell General de la Universitat», format ara per una vintena de persones, dividides en quatre estaments o grups socio-econòmics. D'entre els membres d'aquest Concell s'elegien anualment els quatre «Còsols», un per cada grup —que disposava de la corresponent bossa—, la vigília de Pentecos-

temps antic, se troba construïda una capella sota la invocació de St. Antoni dit dels Carnicers...».

⁹ Aquesta és la data que li assigna P. Vilar: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vols. II i II, pàg. 21. Referent al fogatge de 1553 els 399 focs es reparteixen de la següent manera: 352 de «laïchs», 35 de «capellans», 7 de «militars» i 5 convents.

tès. El mateix dia i d'una quinta bossa —nomenada «bossa de terç i quart»— s'escollien l'oidor de comptes, els sobreposats i el mustaçà.¹⁰ Els altres càrrecs menors¹¹ es triaven en una altra sessió.

Al costat de l'administració local pròpiament dita funcionava la comtal constituïda pel batlle, elegit per dos anys, i sobretot el «veguer de la vila i comtat» i l'Assessor, que presidia la Cúria o cort judicial.¹²

Acabada la guerra Castelló es va refent, encara que es tracti només d'una tongada curta. Semblen confirmar-ho aquests dos aconteixements. El primer correspon a l'any 1701 i consisteix en el nomenament d'un nou mestre per l'escola pagada pel Municipi, que des d'ara en disposarà de dos: un d'ells per «ensenyar de llegir, escriure i comptes als minyons petits» i l'altre «per ensenyar Gramàtica». El segon, més tardà (9 abril 1704), significa un testimoni directe a l'informar-nos que «los mercats se van introduint y posant de bona forma en la pnt. vila».¹³

¹⁰ Els "sobreposats" tenien a càrrec seu l'ordenació de la vida rural dintre el terme mentre el "mustaçà" curava dels abastiments, els mercats, l'ordre i la neteja dintre la vila.

¹¹ En aquests anys eren els de: síndic ordinari, clavari, massaner, obrers de l'església parroquial, baciners dels vergonyants, caritaders i oidors de causes pies, administrador de la causa pia de Joan Lluch, jutges de taula i procurador major de l'Hospital. A tots aquests oficis caldria afegir-hi, encara, el de còsols de mar, vigents a Castelló fins la Nova Planta.

¹² El comtat d'Empúries no solament havia perdut la major part de les prerogatives de què disposà en l'Edat Mitja, sinó que havia quedat reduït en extensió. En aquests anys abarca una faixa de terres litorals estesa des de la frontera francesa fins al massís de Montgrí. Incloïa les següents poblacions: vila de Cadaqués, vila de Roses, "Ampurias y parrochia de S. Pere de la Escala", llocs de S. Pere Pescador, Ermentera, Saldet, Pelacals, Montiró, Vilacolum, Vilamacolum, Torroella de Fluvià, St. Tomàs de Fluvià, S. Miquel de Fluvià, Viladamat, Ventalló, Vullveralla, Fortià, Riumors, Alfar, Vilasacra, Vilanova de la Muga, Marzà, Pedret i La Serra, Pau, Palau Sa Verdura, Vilajuïga, Garriguella, "batllia de Garriguella", Selva de Mar, Vilarrobau i Palauborrell. Si bé geogràficament podien considerar-se com incloses dintre el territori del comtat, governativament es trobaven a part i formaven una "baronia" o "senyoriu" alguns territoris que depenien del monestir de Sant Pere de Roda, el qual posseïa la jurisdicció civil plena sobre els llocs de l'Estanyol, La Selva i La Vall, a més de les muntanyes de Canyelles i de Sant Baldiri, mentre conservava la jurisdicció civil i criminal, mer i mixte imperi, sobre el lloc de Llançà. El comtes encara disposaven a Castelló d'alguns béns importants, sobretot en terres d'aiguamolls i pastures. Aquests béns consistien en 8.796 vessanes de terra, una casa, el dret dels forns i una notaria. (F. MONSALVATGE, *Los condes de Ampurias vindicados*, Olot, 1917, pàg. 278).

¹³ Indirectament semblen també senyals de bon auguri les benediccions de cam-

L'adveniment de la nova dinastia borbònica, que té lloc dintre aquest període, es reflexa en la nostra població amb motiu de les conegudes bodes reials de Figueres, pel novembre de 1701. Les noves de l'adveniment dels reis comencen a circular ja a finals d'octubre,¹⁴ però la realitat és que els joves monarques arriben a l'Empordà quelcom més tard, el 2 del mes següent. El Concell envia dos síndics a Figueres per retre homenatge i, tenint notícia que Felip V anirà a Roses —viatge que no s'esdevingué—, es delibera per veure què s'ha de fer quan el rei passi per Castelló.

El goig dels nou-casats no durà gaire ja que havia esclatat la gran guerra europea que acabaria arrastrant també la nostra modesta vila. Les primeres repercussions arriben a Castelló per dos conductes: un d'ells de caire econòmic, el donatiu voluntari ofert a Felip V per les Corts, el maig de 1702, del qual li corresponia pagar 600 lliures, quantitat moderada i que no tenim coneixement que causi protestes. L'altre és l'aparició per les costes empordaneses de les esquadres aliades.¹⁵

La guerra arriba a l'Empordà.

L'any 1704 té lloc el primer intent d'ocupar Barcelona per les forces aliades, ciutat que és bombardejada per l'esquadra anglo-holandesa, portant a bord un popular personatge que havia actuat com a virrei de Catalunya en les darreries del regnat de Carles II, el príncep de Darmstadt. La notícia d'aquesta acció arriba a l'Empordà des de Roses, plaça forta que, juntament amb Figueres es considera la

panes que tenen lloc durant aquest breu parèntesi, una el 22 de març de 1701, amb una campana de 5 quintars i mig de pes, i l'altre a 1 d'octubre de 1702, amb una altra de 29 quintars i dues arrobes i mitja. ("Llibre de Baptismes", esgl. parroquial).

¹⁴ "La Reyna nostra Senyora (que Déu la guardi) se trobaria en la vila de Cadaqués o cerca del port de dita vila, per haver-se descubert de alta mar algunas galeras que, segons se deia, venia per mar ab ditas galeras...". S'acordà enviar-hi dos cònsols per complimentar-la i que "per ço es gasta tot lo que convinga".

¹⁵ 3 d'octubre de 1703: el governador de Roses convoca una reunió en la qual assisteixen dos síndics de Castelló, l'Assessor del comtat de Peralada, el batlle i un cònsol de la vila de Figueres, el senyor de les baronies de S. Pere de Roda i els altres síndics del comtat d'Empúries. En ella es posa de manifest la mala defensa de la plaça forta de Roses, "com se veu —es diu— per ocasió de trobarse la armada inglesa en estos mars". Demana 50 homes per "fer faxinas", a l'estany, per sis dies.

clau militar de la nostra comarca.¹⁶ Però mentre Figueres alterna entre el domini austracista i el filipista, Roses durant tota la Guerra de Successió restarà en mans de Felip V i apareixerà com el principal bastió de la resistència empordanesa a favor d'aquell rei. La comunicació, dirigida al Consell castellaní, avisa de l'aparició de l'armada anglo-holandesa «en estos mars y des de la ciutat de Barna. a Mataró»; com a mesura preventiva s'ordena fer 2.000 «fai-xinas» per la fortificació, de les quals a Castelló li'n corresponien 425. Al mateix temps s'adverteix que en oir sis trets d'artilleria la gent del Comtat —es tracta de la gent armada— «se posen en dita plaça».

La situació s'agreuja l'any següent, des del mes de juliol, que és quan esclata la rebel·lió d'una part del Principat contra Felip V. El 24 d'aquest mes el governador de Roses, Francisco de Velasco, comunica que «es tinga previngut tot lo poble, se alse ab las millors armas encontinent ohirant tres tirs de canò del castell de la Trinitat, y ques previngan los Arrendadors de flecas, tavernas y carnicerías per que tots los sometents dest Empurdà acudiran en esta vila». Aquestes mesures excepcionals són completades, pocs dies després, amb l'obligació d'aportar queviures a la plaça,¹⁷ mentre des de Torroella de Montgrí —un altre enclau filipista— el cap comte de Solterra, envia al governador de la «vila i comtat» una carta en la que li ordena l'allistament de 450 homes «per quan s'hagin menester».

La rebel·lió no tarda en atènyer l'Empordà on, durant tot el mes de setembre, encara dominen els filipistes, sota el comanament militar del comte de Solterra, mentre per l'administració civil actuaria com autoritat suprema el Dr. Gregori Matas. Un i altre no deixen d'enviar comunicacions al Consell de Castelló prevenint-lo del perill d'atacs austracistes¹⁸ i demanant gent armada per repel-

¹⁶ La importància de Roses residia en la seva ciutadella, construïda a mitjans del segle XVI, en el regnat de Carles V, i ampliada en el de Felip II. Constava d'un recinte pentagonal amb cinc baluards i les corresponents "mitjes llunes". La població civil residia dintre el perímetre murallat i en aquesta època sumava, segons el citat contacte d'Aparici, sols 65 cases o llars. Com a defensa avançada existia el castell de la Trinitat, situat uns 2,5 qm. en línia recta del centre de la ciutadella i emplaçat on comencen les estribacions muntanyoses del massís del Cap de Creus.

¹⁷ "En cas vingan e comparegan en estas mars las armadas de mar enemigas de Olanda y Inglaterra, fassan encontinent assistir dita plassa de Roses, per dita esta vila e comtat, en una partida de vacas, crestat y moltons".

¹⁸ El comte de Solterra, en carta del 31 d'agost, avisa que els còsols de Fi-

lir aquests atacs. A primers de setembre les partides de l'Arxiduc —en aquests moments Carles III està assetjant Barcelona— des d'Olot es dirigeixen a l'Empordà, arribant fins a Besalú on són deturades amb l'ajuda, entre altres, de gent de Castelló. Malgrat les allegacions dels cònsols, de que la vila necessita homes per la defensa en el cas que les armes enemigues es presentin davant la plaça de Roses, no tenen més remei que enviar un contingent de 40 persones armades i pagades per la Universitat,¹⁹ que arriben fins a Navata.

Com pot veure's, la lluita no la porten a cap només els exèrcits professionals sinó que les poblacions de les zones afectades, de grat o per força, han també de prendre-hi part, generalment aportant contingents armats que deuen mantenir. Aquestes forces auxiliars dels exèrcits pròpiament dits s'enrolen però, només per un determinat temps, generalment en ocasió de perill imminent, com el senyalat anteriorment. Que el risc continuava ho demostra la reunió que a mitjans de setembre convoca a Torroella de Montgrí el Comte de Solterra i en la qual assisteix un dels cònsols de Castelló. En ella es parla de «fer 400 soldats o miquelets per impedir que los enemichs no baxen per estas partidas de l'Ampurdà». A la vila i comtat n'hi corresponen 55, a raó de dos reals diaris, si bé només per quinze dies.

Castelló reconeix Carles III.

A finals de setembre les tropes de Carles III —que segueix assetjant la ciutat de Barcelona— ocupen l'Empordà i les primeres notícies que en tenim a Castelló són, per una part, les deliberacions que tenen lloc al Consell sobre si s'han d'enviar «sindichs en nom de la Universitat al Rey nostre Sr. Dn. Carlos tercer, per posar essa vila de Castelló y sos moradors baix la regia protecció, després de

guerres li han donat notícia “que alguns sediciosos e malintencionats intentaren conferrir-se en aquella vila, a fi de fer prestar la obediència a favor de l'enemich...”; encara que tot això són “bravatas per atemorisar los animos”; si fos necessari, mana que la “gent llistada de est comtat” acudi on senyalarà el Dr. Gregori Matas.

¹⁹ “La Universitat pagarà, ço es al capità 10 reals de plata, a dos cabos d'esquadra 4 reals plata a quiscún; al sargento 3 reals plata y al soldat ras, dos reals plata a quiscún, fins se los done lo pa, y donantelos lo pa, dos reals ardots, y que se degan també açortir de monicions...”.

alguns dies fa que esta vila ha donat la obediència al Comandant de la Plaça de armas que y ha al pnt. en la vila de Figueras per Sa Magt.»; per altra, l'aportació de 3.500 quarteres de blat —corresponents a la vila i comtat— que seran pagades per l'administració austracista, com a subministre a l'exèrcit d'ocupació.

Però potser el document més significatiu és la carta enviada pel nou rei en la que expressa les raons per les quals ha desembarcat en el Principat i en la que diu, entre altres coses: «...mandamos y ordenamos que luego que recibireis este nuestro Despacho» se li doni «la obediencia que nos debéis como a nuestro legitimo Rey y Señor...». Segueix amb l'advertiment que «no tengan comunicaci6n ni correspondencia ninguna ...con nuestros Enemigos» i encareix que «embarguen y detengan los efectos, bienes y Haziendas del Duque de Anjou y sus adherentes, para aplicarlos a nuestro Real fisco...». Els que no ho facin així «serán declarados por rebeldes a su Rey y Traidores de la Patria y experimentaran el castigo proporcionado al enorme delito de lesa Magestad. Dado a bordo del navio la Gran Bretaña a 26 agosto 1705. — Yo el Rey. — Por mandato del Rey... Enrique de Guntier. — Concuerdá con su original. — Jorge, Landgrave de Assia. — Por mandato de su Alteza. Fco. de Cassamitjana, secretario».

Un fet a tenir en compte és que el reconeixement de Carles III no significa per Castelló canvi de governants, doncs les noves autoritats austracistes confirmen tots els càrrecs, malgrat que, ja des del començament, hi hagi algú que questioni la legalitat d'algun d'ells, com per exemple el batlle Joan Peya.

Les operacions militars i llur repercussió a Castelló.

Des de 1705 en què esclata la rebel·lió dels catalans, fins l'onze de setembre de 1714, diada de la capitulació de Barcelona, Castelló, ocupat de manera permanent per tropes d'una o altra banda, no deixa de sofrir les conseqüències de la guerra.

L'estratègica actuació de la vila la convertia en una disputada peça militar. A diferència d'altres zones més protegides, Castelló es trobava enclosa entre dos espais geopolítics de primer ordre: la frontera franco-espanyola, establerta des de la pau dels Pirineus (1659) en la línia actual de l'Albera-Les Salines i situada a menys

de 20 qm. en línia recta de la població, i la plaça de Roses que, com hem vist, restà durant tota la guerra en mans dels filipistes, emplaçada només a uns 8 qms. de distància. Així doncs, Castelló roman sempre en zona d'operacions, encara que aquestes no es presentin tothora en constant activitat.

Tenint en compte que la Guerra de Successió a més d'una guerra civil catalana i un conflicte espanyol ho és també europeu i que una de les forces en lluita, el partit de Felip V, pot disposar, pel que fa referència a la nostra terra del gran recolzament logístic de la veïna França, la comarca empordanesa estava condemnada a ésser un continu camp de batalla.

Durant anys, i fins la presa de Girona pel mariscal de Noailles, a començament de 1711 l'Empordà, i amb ell la nostra vila, ha de sofrir una i altra vegada la temporal ocupació de les tropes franceses. Gairebé no passa any que, en arribar el bon temps, les tropes del país veí no traspassin la frontera pirenenca, tan propera, i s'estenguin per la nostra comarca, on disposen sempre d'una plaça lleial i magníficament situada: Roses. Aquestes entrades de l'exèrcit francès són totes tallades pel mateix patró: penetració a través dels passos pirinencs, sobretot els de Pertús-Panissars i el de Banyuls²⁰ i ocupació del país, sobre el qual s'intentarà viure. Llurs quarters generals o centres logístics solen ésser Figueres o Peralada, per l'Alt Empordà, i Torroella de Montgrí, pel Baix, poblacions més ben situades que Castelló en la ruta directa de les comunicacions entre França i l'eix Girona-Barcelona. De tota manera Castelló juga també un paper important i no solament per la seva entitat urbana i la seva funció administrativa com a capital del comtat d'Empúries, sinó també per la seva posició en relació a la plaça de Roses.

Dintre aquest llarg període de deu anys poden establir-se dues etapes:

a) La primera, de predomini austracista, va des del reconeixement com a rei de Carles III (setembre de 1705) a finals de l'any 1710.

b) La segona, de predomini filipista s'estén des de novembre de 1710 al final de la guerra.

De fet, tant durant el primer període com el segon el domini dels uns o dels altres és inestable i són freqüents, dintre cada un

²⁰ "La Emperatriu i reina ordena un repartiment de un cortà per parell per socòrrer als pobles perjudicats per l'entrada de tropas anemigas pel coll de Banyuls...".

d'ells, tongades de subjecció a la part contrària, doncs, com acabem de veure, les tropes franceses, sota el suport de la plaça de Roses, no deixen gairebé cap estiu de fer llur aparició per les terres empornadeses. Ara bé, des de finals de 1710 (recordem que el desembre d'aquest any té lloc la gran ofensiva franco-espanyola que culmina, en el centre de la Península, en les victòries de Brihuega i Villaviciosa, i, a Catalunya, el 25 de gener de 1711, amb la caiguda de Girona) es pot dir que els francesos s'imposen, així com les autoritats civils nombrades per ells a Castelló el batlle Andreu Gabriach, el veguer de la vila i comtat, Joan de Vilahur, i l'Assessor ordinari, Ramon Pastell. Aquesta ocupació, que sembla definitiva, no pot evitar una darrera revifada austracista que comprèn la segona meitat de 1712. A principis de l'any següent, però, els partidaris de l'Arxiduc seran definitivament expulsats de la vila i amb l'arribada de Berwick i el seu exèrcit —desembre de 1712— es pot donar com a liquidada, a l'Empordà, la causa austracista. Veiem amb més detall aquests aconteixements.

Des de l'ocasió del reconeixement de Carles III, arriba a l'Empordà el seu representant, Dn. Fco. Despujol i Moncory, «Superintendent de Sa Magt.» que ja comença comunicant que des del Rosselló hi ha perill d'invasió de francesos, si bé posa de manifest «lo molt desij que tenia de defensar per Sa Magt. lo present pahys ab la Gent de Guerra que comandava, ajudat dels Paysans». Proposa que mentre els de Castelló i comtat curin de «invasió de les operacions de la plaça de Rosas», ell «cuydaria del demés», cosa que és acceptada i pel compliment de la qual es nomenen dos representants del Consell. De moment, doncs, sembla que les relacions entre autoritats castellanines i caps austracistes són normals, comprometent-se les primeres a que continui en la vila «el Servey de Sometent per la mira y resguard de la plaça de Rosas», a entregar 2.000 quarteres de blat i 200 d'ordi i civada, que el rei austriac s'obliga a pagar, i acceptar l'allotjament de 200 «miquelets», sota el comandament del capità Jaume Forgas i Virolà, si bé es puntualitza «que sia segons Constitucions».

De totes maneres, el domini de l'Empordà per part dels austracistes no es segur. Així s'explica que, l'any següent, el cap de l'artilleria de Roses demani a Castelló mules i bous «per lo servey del

Rey,²¹ mentre el conegut representant filipista Dr. Gregori Matas, des de Torroella de Montgrí, ocupada per l'exèrcit francès, exigeix, per compensar els danys soferts per la plaça de Roses, una contribució de 130 «doblas». Aquests aconteixements coincideixen amb una primera ofensiva de Felip V contra la ciutat de Barcelona, a la que arriba a posar seti, si bé infructuosament (març 1706).

El domini austracista torna a consolidar-se els darrers mesos de l'any 1706 i els primers de 1707. Pel febrer d'aquest últim la Diputació catalana demana a la nostra vila que, «a imitació de tots los demás pobles de Catalunya» allisti a la gent mes apta per la guerra perquè en lloc dels acostumats sometents «serveixin baix bandera de Sa Magt., dins lo Principat». D'aquesta lleva a Castelló l'hi en corresponen set places. Però l'any 1707 es un mal any per Carles III: primer la derrota d'Almansa (25 abril), a conseqüència de la qual perd els regnes de València i Aragó, i més tard, la caiguda de Lleida en mans dels adversaris (novembre). Aquests infortunis repercuteixen a l'Empordà que, en arribar l'estiu ha de sofrir l'entrada i ocupació d'un exèrcit francès. Ens enterem per l'anada al «Cortel general de Perelada» de dos representants del Consell, per presentar-se davant l'Intendent «Monsieur Laniverdiera», el qual els hi fa saber l'obligació que tenen de subministrar a l'exèrcit d'ocupació 50 bous o vaques i 150 moltons, quantitats que després d'un llarg regateix, queden reduïdes a 40 bous o vaques i 120 moltons. L'amenaça francesa dura poc, doncs a l'agost els austracistes tornen trobar-se a Castelló, fet que no es obstacle perquè l'estiu següent de 1708 la nostra vila es vegi ocupada alternativament pels uns i pels altres.

Tanmateix la situació sembla que es va agreujant pels castellanins i l'any 1709, quan els comissionats de la Diputació demanen al Consell que «per sustento de les Reals tropas, afins que age acudit lo gra [que] aporta la gran flota» entreguin 300 quarteres de grà, aquell respon que «no te partida alguna de blat, ni de medis per a comprarla, com ni tampoc al molí es fa grà per a poder subvenir la pobre gent».²² Per complicar encara més les cir-

²¹ Ordre de "Mussur Lachabruera. Llocht. de la artilleria de la plassa de Rosas". (Lb. Concil. 21 febrer 1706).

²² Fa referència a un costum o obligació que tenia el molí de la vila, de destinar una part del gra mòlt per entregar a la gent necessitada.

cumstàncies, la nova invasió de tropes franceses, sota el comandament del duc de Noailles, corresponent a la campanya d'estiu del mateix any de 1709, representa per Castelló una autèntica calamitat, doncs a més d'emplaçar-hi «l'Hospital del Rei»,²³ se li imposa una onerosa contribució de 3.500 sacs de blat, 100 de civada, ordi i faves, més la suma de 1.000 lliures, amenaçant als cònsols «sots pena de 1.000 escuts de béns propis... i de passar per tots los rigors de la guerra», si no paguen.

Els francesos però s'en aniran i no tornaran fins les acaballes de 1710, en ocasió de la gran ofensiva filipista que té com a resultat la presa de Girona, pel duc de Noailles (25 gener de 1711), l'ocupació de la Plana de Vic, un dels principals bastions austracistes, i les places de Solsona i Calaf. A Carles III l'hi queden ara com a úniques places fortes importants Barcelona, Tarragona i Cardona. La situació ha canviat en favor dels francesos, fet que, par la nostra població significa no solament una etapa de llarga ocupació militar, sinó la tornada dels exiliats filipistes i l'establiment de noves autoritats en l'administració comtal fidels a Felip V.

Així i tot la guerra no pot donar-se com completament acabada a l'Empordà, ja que en la segona meitat de l'any 1712 la nostra comarca torna a caure en mans dels austracistes, els representants dels quals —el Marquès de Rialp,²⁴ Josep de Puig,²⁵ etc.— donen ordres, demanen contribucions, etc. Però és ja el darrer esforç i, des de principis de l'any següent pot donar-se per liquidada definitivament la resistència austracista a l'Empordà.

Els flagells de la guerra.

Com acabem de veure, la guerra estigué present a Castelló durant bona part del transcurs del llarg conflicte europeu, si no en forma de lluita armada dintre la mateixa població, si com ocupació

²³ El comandant Mr. de Cazalède comunica al Concell les ordres del duc de Noailles de establir a la vila "L'Hospital del Rei, que l'Universitat haurà de fornir en tot lo necessari". "Ahir al tard —segueix el llibre del Concell— ja havia començat d'arribar una partida de malalts y apparatus...".

²⁴ Carta del molt Il·tre. Marquès de Rialp, en la qual exposa la voluntat de la "emperatriz Reyna ntra. Sra. acerca que lo Dr. Pere Elis continue lo govern d'aquest comtat...".

²⁵ Josep de Puig, des de Figueres, demana 80 lliures de contribució.

militar del territori, important camp de batalla per la seva situació fronterera, amb les consegüents obligacions de fornir homes, diners o provisions pels exèrcits combatents; però també a vegades en la forma més violenta de destruccions de collites i, com a guerra civil entre els catalans, de confiscacions, exilis o destitucions dels partidaris d'un o altre dels bàndols en lluita.

Durant la primera etapa, les contribucions de guerra, en homes i provisions són exigides sobretot pels representants de l'Arxiduc, reconegut com a rei des del setembre de 1705. Consisteixen en aportacions dineràries —el «Donatiu voluntari»,» aprovat per les Corts— o entregues en espècie; entre aquestes, si bé sol tractar-se de grans per la tropa o pel bestiar (blat, ordi, etc.), en ocasions es demanen també altres subministraments, per exemple «cavalls bons per lo servey del Rey». Una característica és que, les provisions exigides són abonades per l'administració real o almenys es promet fer-ho i fins i tot s'arriben a presentar memorials valorant els danys i perjudicis causats per les tropes en els camps, no tant perquè se'ls hi abonin com per l'esperança de que no se'ls posin més tributs.

En quant als allotjaments de tropes són gairebé continus, encara que s'exigeix que es facin «segons les Constitucions de Catalunya». Cal tenir en compte que, si deixem a part les periòdiques entrades estivals dels exèrcits francesos, la resta de l'any l'Empordà permaneix en mans dels austracistes que solen utilitzar la nostra vila com a quarter d'hivern.²⁶ Les tropes allotjades en alguns moments són nombroses, havent arribat a sumar els efectius de tot un regiment.²⁷ El Concell cura, si pot, d'estatjar-les en edificis públics, com convents, cases del Comú —en casos extrems la mateixa

²⁶ 9 abril 1708: La Universitat de Castelló demana que se l'alliberi de "lo allotjament que havem quasi sempre tingut y actualment tenim en esta vila y son terme de las tropas de Sa Magt., fent voluntàriament lo gasto als soldats y cavalls". 12 oct. 1710. Es troba de comandant de la vila de Castelló, el capità de fusillers D. Jaume Virolà, que demana una "casa herma" [deshabitada], per poder fer venir la seva muller. La Universitat s'hi nega perquè "encara no estam en los quartels d'hivern"... Com a fet de la vida quotidiana, relacionat amb la permanència de tropes en la població, tenim el naixement d'infants fills de soldats, que són batejats a la parròquia de Sta. Maria. Així un fill del soldat austracista Joan Pere Ais, del conegut regiment de Coppé (1710). Altres vegades són els filipistes, com el fill del soldat Joan Verdera, del regiment de Baudermon, casat amb muller alemanya, en 1711. ("Llibre de Baptismes").

²⁷ Per exemple, el "Regiment de Infanteria Palatina de Coppé, de cinch cents homens".

Llotja o casa de la vila—, en les cases dels felipistes fugitius,²⁸ etc.; però en varies ocasions es troben albergades en les cases particular i a càrrec dels mateixos que els hi donen estada.²⁹

Més onerosos són els serveis d'armes o de treball personal. En el primer cas poden ésser de sometents alçats per una determinada acció, generalment en la mateixa comarca, o de lleves més o menys forçoses, en les que la gent s'enrola en cossos militars, sotmesos a una major disciplina i duració. Els segons consisteixen en ajudes aportades a les tropes per fer fortificacions, transports, etc.: és el servei nomenat «terrallò».³⁰ Un servei d'aquesta mena és l'aportació de bestiar de bast, com en l'ordre que es dona de que s'enviïn a Barcelona «totas las mulas que hi hagi en esta vila», afegint que es faci una valoració per si se'n perd alguna. Normalment les entregues de bestiar, viu o mort, corren a càrrec de la confraria de Sant Antoni dels Cortalers.³¹

Les contribucions imposades per les autoritats franceses d'ocupació són semblants a les anteriors si bé, a mesura que s'allarga la guerra es fan més dures i, al final, acabaran essent francament draconianes. Ja hem vist, per exemple, la corresponent a l'any 1709 (v. pàg. 178). No es tracta ara de «Donatius voluntaris» —encara que aquest terme no sigui més que un eufemisme o de compres que fa l'administració militar —encara que després no es paguin— sinó d'una pura i simple exacció de guerra, agreujada amb detalls com el de l'obligació d'aportar la recaptació al campament francès de Torroella de Montgrí, «en mà del Dr. Joseph Matas». La càrrega

²⁸ El 2 de novembre de 1709, s'allotja el mencionat Regiment de Coppè, col·locant els seus cinc-cents homes a l'Hospital, les "cases del Delme y en les demés que es troben hermes". Així mateix es situen a les cases dels filipistes com "En Pastell y En Monràs, que estan baix sagrest real".

²⁹ El general que etroba en la vila de Castelló, demana que els fusellers allotjats en els cortals, a compte dels cortalers, sien pagats per cada patró, a raó de 18 diners cada dia. Afegeix que quan vingui l'armada ja se'ls hi tornaran (20 juny 1709).

³⁰ Reunió, que té lloc a Castelló, dels representants dels pobles del comtat, per discutir el repartiment dels "terrallons" que els hi corresponen per la fortificació de la plaça de Girona (1 novembre 1706). Encara avui anar a treballar de franc pel comú en feines col·lectives (fer terraplens, adobar camins, etc.) se'n diu, a Castelló, "anar a terralló".

³¹ Aquesta confraria comprèn els pagesos habitants en els masos ramaders o "cortals", del terme de Castelló, generalment en la faixa litoral entre els rius Muga i Fluvià. En aquest temps sumaren una trentena.

és tan forta que el Concell considera que d'entregar les partides de grà senyalades «els habitants de Castelló es quedarien sense blat no sols per menjar, sinó per sembrar», i l'única solució que hi troba és «demanar misericòrdia al duc de Noailles» perquè redueixi les exorbitants quantitats fixades. Després de rodar de Torroella de Montgrí a La Bisbal, en recerca del cap de l'exèrcit francès, els representants de la Universitat castellanina sols aconseguixen que un subordinat d'aquell, l'intendent Laniverdièra, els hi rebaixi 500 quarteres tot recordant-los-hi que «aquesta finura sols s'ha fet a aquesta vila». De la mateixa duresa que aquesta darrera és la contribució de guerra de l'any següent, quan té lloc la gran ofensiva franco-espanyola que, entre altres episodis, aconseguix la presa de Girona. Les imposicions comencen amb l'obligació d'aportar a Figueres 6.000 racions de pa de dos lliures (25 nov. 1710), segueix amb l'entrega, també a Figueres, de 18 matalassos pel servei de la casa del duc de Noailles i acaba, quatre dies després (30 nov.), amb l'ordre del Coronel que es troba a la vila, exigint el subministre diari de 16 quarteres de civada, 230 racions de pa de dues lliures i 230 racions de carn de bou o de vaca a raó de sis unces ració.

Després d'aquestes entregues i probablement per influència de les noves autoritats locals filipistes, els castellanins poden passar una tongada més tranquils i hem d'arribar a finals de 1712, quan l'entrada per La Jonquera de l'exèrcit del duc de Berwick, a punt d'acabar amb les darreres resistències austracistes, perquè tornin a exigir-se prestacions extraordinàries, com és la de fornir a les tropes d'infanteria i de cavalleria que es troben a la vila, les corresponents racions pels homes i els animals, si bé ara, en lloc de menaçar es comunica al Consell que tot això li serà descomptat de la «estansilla».³²

Les contribucions i allotjaments solien afectar a tots els castellanins, com sembla deduir-se de les següents anotacions al Llibre del Concell. La primera, del 16 de novembre de 1705, fa referència a un repartiment de grans impositat per les autoritats austracistes sobre (els eclesiàstics, militars, gaudins y plebeus de la vila

³² Els subministres consisteixen en 500 racions diàries, a més de l'entrega de 80 màrfegues i altres tantes flassades, per les tropes que es troben a la vila. L'"estansilla" devia consistir en una contribució regular pagada per la Universitat a l'exèrcit d'ocupació.

y comtat». La segona, del 13 de febrer de 1706, confirma que els cavallers de Sa Exa. el Comte d'Empúries també han de pagar visita i admetre allotjats. Més discutible és la participació dels eclesiàstics en els allotjaments i així ho posa de manifest l'amonestació del Real Concell de Carles III dirigida a la Universitat de Castelló per haver «allotjat a casa de preveres» en contra de la immunitat eclesiàstica (11 juliol 1706).

A aquest grup de flagells consistents en aportacions en metàl·lic, en espècies o en homes, cal afegir-n'hi d'altres derivats de la inseguretat personal i dels actes de bandidatge, motivats a vegades per les mateixes tropes, però més freqüentment per partides d'«incontrolats» i guerrillers. Del primer tipus en tenim un exemple en la carta del governador austracista de Girona, de data 9 d'octubre de 1708, enviada al Consell castelloní, en la que s'insereix un decret del rei Carles III, on es diu que «en ocasió de no estar assistides les tropes de fusellers de D. Narcís Clavell s'havien produït desordres», per lo qual Sa Magt. tenia a bé que els pobles de la vegueria de Girona i de l'Empordà, «depossin en la taula de Gerona les partides que devien del Donatiu voluntari ofert en Corts». Les bandes armades apareixen a l'Empordà, segons la documentació que manegem, en agunes ocasions, sobretot els darrers anys, la major part de les vegades en forma de «guerrilles» que, si en teoria devien hostigar a les tropes regulars, de fet llurs intervencions afecten sobretot al paisanatge. A Castelló i el seu hinterland, aquestes partides ja es fan notar ben aviat, el juliol de 1708, i en ocasió d'una de les ocupacions filipistes; ho sabem per la proposta dels còsols d'«alçar somatent i capturar o matar los vigatans, Micalets y revoltats que cometran llatrocinis en lo terme de la pnt. vila». Però és als darrers temps que adquireixen més vigor i l'estiu de 1711 apareix en aquest aspecte com especialment mogut. Comença a finals de maig amb una penyora imposada pel cap francès comte de Fienne al Concell per desordres ocorreguts en el «pont de la Comtesa on moriren soldats y cavalls» filipistes; l'agreujament de la situació a finals d'estiu obliga a armar «algunes companyias de partisans» en una de les quals hi van tres homes de Castelló.³³ Que el perill era

³³ «Tres homes de confiança y ben armats»; estan sota el comanament del pagès de S. Pere Pescador, Joan Molins, a qui el Concell deu entregar, per les despeses, 9 sous diaris. La finalitat de dites companyies és «acabar amb tants lladres,

greu ho demostra la urgent reunió dels representants dels diferents pobles del comtat a Castelló, per tractar «dels remeys mes oportuns per la total exterminació dels lladres y la presecució dels bandits y turbadors de la quietut pública», així com la mesura, presa ja de temps enrera, de situar guardes, de nits i de dies, al campanar o en altres llocs estratègics, com el Tamariuà o el ja mencionat Pont de la Comtesa; i encara més, donen ordre als cortalers que si tenen «notícia d'alguna partida de Enemichs y de altra gent incognita en donin avis».

Els maldecaps del «Concell» castellaní.

La major part dels flagells bèl·lics que cauen sobre Castelló, si deixem a part esporàdics actes de bandidatge o atacs de guerrillers, consisteixen en les exaccions de tota mena amb què els dos bàndols graven la població, amb el ben entès que tant els uns com els altres no solen carregar-les directament sobre els castellanins sinó que ho fan a través de llur òrgan de govern, el «Concell de la Universitat», el qual d'aquesta manera apareix com el recipiendiari dels maldecaps col·lectius i el sac de gemecs de la vila.

Com soluciona el Concell tots aquells problemes derivats de la guerra? En primer lloc utilitzant els recursos propis; quan no hi ha més remei acudint a tota mena de mesures extraordinàries. Veiem amb detall en què consistien unes i altres.

a) Recursos procedents de béns propis. El municipi castellaní, com la major part dels municipis anteriors a la Desamortització, era ric en béns propis i comuns, que no deixa d'aprofitar per pagar les despeses de la guerra; així passa, per exemple, amb els terços que li corresponen de les terres del Vernar.³⁴

b) Talls sobre els habitants de la vila, que poden ésser en diner³⁵ o en espècie.³⁶

homicidas y assassinos com corren per lo pais". (Hem de fer notar com aquí, la paraula "partisà" té un significat diferent del que li donem avui, com a sinònim de guerriller; més aviat és un antiguerriller).

³⁴ Lib. Conciliorum: 28 agost 1709.

³⁵ Es fa un nou "tall" sobre els habitants de la vila (7 set. 1709).

³⁶ S'acorda fer un repartiment de 140 quintars de farratge diaris entre els "parells" dels cortals i heretats de la pnt. vila (11 juny 1709).

c) Tributs extraordinaris, com succeeix amb el gravàmen del «vinté» sobre els grans que paguen delme.

d) Préstecs, que també poden ésser en diner o en espècie. Del primer cas en tenim exemple en la sessió del Concell de 7 de setembre de 1709, en què s'acorda manllevar «a fur de censal lo necessari», o en la de 6 de desembre de 1710, «manllevar a fur de censal a sou per lliure en atenció a no tenir avers algun la Universitat». De préstec en espècie és el de 21 de setembre de 1709, en què es demanen 20 bous i 30 moltons a la Confraria de Sant Anton dels Cortalers. En tot els casos es fa el corresponent rebut d'entrega en el que es promet que «es pagarà quan es podrà».

e) Obligació de fer farratges. Tenint en compte la seva situació de centre d'allotjament i el paper que llavors jugaven les unitats de cavalleria, pertoca a Castelló d'assortir de farratges a les tropes ocupants. Les entregues les fa el Concell directament o bé imposa als pagesos que compten amb un «parell» o junta —és a dir, tots aquells que menen rem— la obligació de sembrar una determinada extensió per aquella finalitat.³⁷

f) Requeses. Finalment, en circumstàncies extremes, el Concell no té més remei que acudir a la requisa; això sí, sempre amb la promesa que el valor requisat serà, un dia o altre, fet efectiu. Així per exemple, quan l'entrega dels 18 matalassos pels familiars del duc de Noailles, s'acorda «que siguin presos de les cases dels més acomodats, de les Iglesias o Convents; si no son restituits s'els pagarà llur valor».

Austracistes i filipistes.

Arribem ara a un dels aspectes més delicats i difícils del nostre estudi i és el de rastrejar, a través de la documentació municipal, el grau d'adhessió dels castellanins a una o altra de les causes en lluita. En una paraula: els castellanins s'inclinaven pel govern de l'Arxiduc o pel de Felip V?

Per començar hem de recordar, una vegada més, la compromesa situació estratègica de la nostra vila entre la frontera francesa

³⁷ S'obliga a sembrar dues vessanes de farratge per parell per "subsistència de les Reals tropas" (austracistes), 12 oct. 1710.

i la plaça de Roses, sempre lleial al rei Felip V, a conseqüència de la qual passà gairebé tantes tongades en mans dels austracistes com dels filipistes. No hem d'oblidar tampoc que l'Empordà no es troba entre les comarques que inicien la rebel·lió contra Felip V i que, en els primers moments, no sols permaneceix fidel a aquest rei, sinó que quan les guerrilles «vigatanes» procedents de la muntanya olotina, arriben fins Besalú, sometents empordanesos —Castelló hi aporta 40 homes— ajuden a les tropes filipistes a rebutjar-los des de Navata. És clar que hem de valorar també la pressió que la presència de guarnicions filipistes a Roses i a Torroella de Montgrí exerciria sobre aquesta intervenció.

De totes maneres els castellanins no tarden en acceptar com a rei a Carles III, fins i tot abans de l'entrada d'aquest darrer a Barcelona i si bé no podem fer gaire cas de les expressions laudatòries estampades en les actes del Concell, puix es troben igualment dirigides a la part contrària, quan ve l'ocasió, si haguéssim de jutjar pel tracte inferit a la vila pels ocupants de torn, ens inclinariem a creure que eren els austracistes els més acceptats, almenys els primers anys. No pot negar-se, per exemple, que les exaccions més dures provingueren dels caps militars francesos i que llurs tropes actuaren més aviat com exèrcits d'ocupació, mentre els austracistes donen la impressió de sentir-se més integrats en el país, del qual es consideren defensors. Aquesta mentalitat punitiva dels francesos es posa de manifest en la carta del Dr. Gregori Matas, «Ministre de Sa Magt. Catholica», enviada al Concell castellaní, quan diu que «la vila de Rosas es la unica en lo pnt. Principat que se ha mantingut en la deguda obediència del Rey... per lo que ha patit y sofert molts grans danys, tan en las casas dels particulars com en els horts y altras cosas».

Tanmateix, malgrat les consideracions anteriors, és difícil endevinar en el Concell municipal —si deixem a part a primera adhesió, potser més formal que efectiva, al rei Carles III— actituds clares a favor d'un dels dos partits en lluita. Com hem tingut ocasió de veure sobradament, ja té prou maldecaps en fer front a les desgràcies de la guerra. Més aviat diríem que la seva és una actitud de cautela, no sabem si imposada per les circumstàncies o per pròpia convicció. Aquesta línia política fluctuant es veu bé quan, després de l'eufòria dels primers moments, les coses ja no marxen tan

finés. Així a l'excusar-se davant les autoritats franceses de «quant innocents son los comuns de dita vila i comtat en la demolició de las casas y crema dels llauts de Roses...» (7 març 1706); cosa que no és obstacle perquè poc més tard, el 15 d'octubre del mateix any, quan el coronel de fusellers austracista D. Narcís Clavell, que es troba allotjat a la vila, tenint en compte les contínues sortides que fa la guarnició de Roses, demana si els habitants de Castelló estan disposats a prendre les armes contra l'enemic, si vingués l'ocasió, el Concell li contesta manifestant-li «quant gustosa queda esta vila en continuar lo servey de Sa Magt. en tot allò que pugui...». Ambigua contestació, car seguidament s'aprofita per fer present al militar austracista la precària situació de la vila, a fi que se li exigeixi el mínim. De la poca consistència d'aquesta fidelitat en tenim una prova quan el mateix Concell, un any i mig més tard, no té inconvenient en fer una crua declaració en la que parla d'«alçar some- tent y capturar o matar als vigatans, Micalets y revoltats que cometran llatrocínis en lo terme de la pnt. vila». Sens dubte ajudarien a mantenir aquesta línia les tristes experiències bèl·liques viscudes per la vila en la segona meitat del segle anterior, moltes d'elles encara fresques en la memòria dels governants. Una curiosa anotació podria ajudar-nos, potser, a confirmar la poc definida posició ideològica del poble: es tracta de la queixa que formulen els cònsols al comandant de la vila, D. Rafael Nabot, contra el Sergent Major, Gaspar de Portolà, el qual trobant-se en la Plaça dels Homes, els hi digué cridant «que eren uns villanos ells y tots los de la vila» (25 agost 1707).

Per altra part a Castelló hi ha partidaris d'ambdues ideologies i, fins i tot sabem el nom d'alguns d'ells, els més destacats, així com les adversitats personals que llur militància els hi reportà. Entre els filipistes sonen els noms de la família Sabater, els de Baldiri i Ramon Pastell, en Monràs, el Dr. Sabater «y otras»,³⁸ a part del llunyà comte d'Empúries, als quals els hi són segrestats els béns; també podem incloure en aquesta nòmina el batlle Andreu Gabriach i el veguer Joan de Vilahur, així com, sens dubte, els nous «pro-

³⁸ Gregori Matas, representant filipista, en una de les ocupacions temporals de la vila per aquests darrers, ordena conduir a la plaça de Roses "tot lo blat y grans dels sagrestos del Patrimoni de Sa Exa. lo Sr. Comte de Ampurias y dels que segueixen lo bon partit del Rey, com fou Joseph Sabater, Joseph Sabater son fill, Baldiri Pastell, el Dr. Sabater y altres" (8 juliol 1708).

homs» que entren a formar part del Concell castellaní, l'any 1713, per ordre de l'Assessor filipista Ramon Pastell: Jaume Milsocós, notari, Josep Calderó, adroguer, i Joan Pous, hortolà. Entre els austracistes apareixen l'antic Assessor Pere Pau Paronella i Jalemar, el veguer Fèlix Serralta, el governador del comtat Pere Elies, així com Bonaventura Gibert, Jaume Sans i Vicens Suro, els tres «prohoms» que, el mateix any de 1713, són destituïts de llurs càrrecs per l'administració local filipista.

Tenim la impressió, però, que els militants actius són pocs —com sempre— i sembla confirmar aquesta opinió no sols l'argument negatiu de que —si deixem a part les obligades adhesions més o menys de rutina— amb prou feines es trasllueix en les actes municipals la lluita ideològica, sinó el fet que, tant sota el domini austracista com el filipista, les autoritats locals pròpiament dites solen ésser pràcticament les mateixes. És a dir, si deixem a part els canvis en els càrrecs de veguer, assessor i batlle, que afecten més a l'administració del comtat que a la de la vila, sols trobem, al final del període una lleu mudança: la mencionada destitució dels tres austracistes del Consell General. El que podríem anomenar la «èlite dirigent», formada per les trenta o quaranta famílies que es reparteixen en rotació, per sorteig, els diferents càrrecs del govern municipal, ha canviat molt poc en el transcurs de la llarga guerra.

Fossin pocs, com creiem, o fossin més, austracistes i filipistes —o com es deia llavors, «vigatans» i «botiflers»— hagueren de sofrir, quan dominaven llurs oponents, el tropells inherents a mantenir-se fidels a unes conviccions en les tràgiques circumstàncies d'una guerra civil. Hi ha exiliats d'un i altre bàndol, a vegades voluntaris i altres obligats per la por i, per una i altra de les faccions en lluita, trobem ordres de destitució i segrest de béns contra els adversaris. Hem vist, per exemple, el segrestament dels béns dels filipistes; i no solament les rendes de llurs propietats («Lib. Conc.» 8 juliol 1708), sinó les pròpies vivendes, que són utilitzades per allotjar tropes. En contraposició tenim l'ordre de l'alt cap de l'administració filipista, Gregori Matas, manant al Consell castellaní que es faci una llista de «las personas que se han ausentat de la obediència y estant en la dels enemichs» (Lib. Conc. 10 agost 1709). Tampoc podem oblidar les deposicions de membres del Consell

mencionades anteriorment. De tota manera —i és un tant a favor dels nostres avantpassats— no trobem rastres de matances ni violències sobre les persones, tant per part dels austracistes com dels filipistes.

La derrota i les seves conseqüències a Castelló.

Quin és l'impacte que causa a Castelló la capitulació de Barcelona i amb ella el final de la guerra al Principat? A la vila —almenys en el llibre d'actes del Consell— la notícia arriba amb un cert retràs, puix la primera menció té lloc una setmana després, en què s'acorda anar a donar l'enhorabona al duc de Berwick, per «la gloriosa presa de Barc^a». La segona és més tardana, del 7 d'octubre, i consisteix en una carta i ordre de l'intendent francès, comte de Fiennes, des de Girona, «sobre la presa y forts de la ciutat de Barc^a»; per celebrar-ho el Consell decideix «fer les demostracions per tres dies en la pnt. vila en acció de gràcies dels felices successos de Barc^a y tranquil·litat de esta provincia...». Això és tot el que reflexa la literatura administrativa local sobre el dramàtic acontejament.

Ara bé, si amb la pau ha finit la lluita armada, no per això hauran acabat per Castelló les adversitats inherents al període anterior, especialment dues: els allotjaments i les contribucions extraordinàries.

En quant als allotjaments, almenys els mesos immediatament posteriors a la pau, segueixen com abans. I així ens ho fan saber les autoritats municipals quan, a finals de 1714, s'han de reunir a la «capella de Ntra. Senyora la Antiga, construïda junta lo Cementiri de la Iglesia Parroquial... per causa de trobar-se la Casa de la Llotja impedita per arribo del Regiment de Cavalleria de Rossellon Viejo en dita Vila...» on segueix a principis de l'any següent.

Si els allotjaments, tanmateix, acaban desapareixent, les contribucions extraordinàries sembla que no hagin fet més que començar, culminant en el famós cadastre de Patiño. Desapareixen, és veritat, les requisites arbitràries i les exaccions militars, però el nou sistema tributari establert a Catalunya per la monarquia borbònica representarà una autèntica revolució fiscal. Mentrestant Patiño, «Intendente General del Exército y Principado de Catalunya» comença

per exigir, a finals de 1714, un «Donatiu Voluntari», de tipus extraordinari, a fi que, d'ara endavant, no s'hagin de donar diners ni queviures als soldats i oficials. A Castelló i comtat els hi toca pagar 4.704 «pesos en cada uno de los quatro plazos que se senyalan». Quatre mesos després —abril de 1715— una segona contribució extraordinària més agobiant que la primera, cau altra vegada sobre les exhaustes arques municipals: Castelló i el comtat han de pagar cada quinze dies, 1.968 «pesos», aplicats a la sotmissió de Mallorca, la darrera de les campanyes de la Guerra de Successió. Aquesta quantitat es considera tan abusiva que, d'acord amb els de Figueres, de La Bisbal, de la batllia de Verges, de Torroella de Montgrí i d'altres pobles, s'acorda «es fassa syndich per enviar a Madrid a donar representacions a Sa Magt. sobre les insuportables donatius demanats... [que] no se pot tenir si no es apiadantse lo Rey de nosaltres...». De tota manera el Municipi, com de costum, aplica la màxima de «A Dios rogando y con el mazo dando», ja que, abans d'enviar el representant al rei, nomena una comissió per fer l'«estimació de tots els bens de la vila y terme» que serveixi de base pel «tall» o impost que s'ha de pagar. Aquest tall es reparteix ara, no solament sobre els béns o propietats sinó també sobre «els negocis y la industria», quedant exempts només els eclesiàstics. És ja el pròleg del cadastre de Patiño (1.er gener 1716) amb el qual es pot posar punt final a l'estudi del període que ens hem proposat.

Resta ara saber quins foren els efectes de la guerra sobre la demografia castellanina. Ja hem vist com el llarg període de lluites corresponent a la segona meitat del segle XVII repercutí desfavorablement en la població de la vila fent baixar els seus habitants de 399 focs, corresponents al fogatge de 1553, a 225, que són els que anota Aparici l'any 1702. Les primeres dades de què disposem després del citat comptatge de 1702 corresponen a un manuscrit titulat «Noticia del Principado de Cataluña...»,³⁹ que P. Vilar situa els volts de 1718, i al «Vezindario general de España», que porta la data de 1717;⁴⁰ el primer registra per Castelló 286 cases i 1.274 ha-

³⁹ «Noticia del Principado de Cataluña, dividido en Corregimientos, con expresion de Ciudades, Villas, Lugares y Quadras, con sus confrontaciones y jurisdicciones, con número de casas y habitantes en ellas», Arxiu Històric Ciutat de Barcelona. En aquest document s'assenyala que Castelló pertany jurisdiccionalment al Duc de Cardona i que a la vila existeixen 4 convents de frares i 1 de monges, més un hospital.

⁴⁰ «Vezindario general de España», manuscrit de la Bibl. Nacional de Madrid,

bitants; el segon, 338 «hombres».⁴¹ De primer antuvi sembla, doncs, que la Guerra de Successió no afectà negativament la demografia castellanina, com havien fet, al contrari, les lluites i pestes del període anterior. Vista globalment la població castellanina més aviat tendeix a créixer durant el període 1700-1718, si bé no hem d'oblidar que és des de 1712, data de la consolidació del domini felipista, que la vida quotidiana —si deixem a part les imposicions tributàries— hauria entrat en una etapa de major normalitat.

Ara bé, tenint en compte l'escassa precisió dels censos disponibles —si deixem a part la «Noticia», que ens puntualitza cases i habitants, encara que no porta data— hem cregut convenient acudir a la consulta de l'Arxiu parroquial, per veure si pot ajudar-nos a aclarir el problema. Per comprovar i completar les tres fonts demogràfiques citades —Aparici, la «Noticia» i el «Vezindario»— hem fet una anàlisi del nombre de baptismes en tres períodes de deu anys, immediatament anteriors a tres moments demogràfics clau: el contacte d'Aparici (1693-1702), les relacions de la «Noticia» i el «Vezindario» (1709-1718) i el cens de Floridablanca (1778-1787), del qual posseïm ja dades numèriques per habitants força fiables. Hem escollit els baptismes per considerar que són les dades demogràfiques més regulars i les que estan en relació més estreta amb el nombre d'habitantes i les seves oscil·lacions, de tal manera que pot establir-se una neta proporcionalitat entre els dos mencionats factors demogràfics. D'acord amb aquests càlculs hem trobat, en efecte, que entre el primer període, que encara arrossega les seqüeles de les guerres i demés flagells del segle XVII —més funestes en conjunt, segons creiem, que la Guerra de Successió—, el segon, que senyala, dintre els seus alts i baixos, una certa recuperació, i el tercer, ja fora del nostre estudi, d'eufòria econòmica i demogràfica, s'estableixen unes diferències qualitatives força en conformitat amb els informes subministrats pels censos més o menys oficials; no així amb els detalls quantitius oferts pels comptatges corresponents als dos períodes primers, que semblen resultar inferiors a la realitat. Agafant com a model el cens de Floridablanca de 1787,

n.º 2.274. La part corresponent a Catalunya porta la data de 1717. Per cada població dóna el nombre de "hombres", "caballeros" i "pobres". A Castelló li assigna una sola xifra: 338 "hombres".

⁴¹ P. Vilar, en la seva coneguda obra "Catalunya dins l'Espanya moderna", atorga a Castelló, segons les dades del citat "Vezindario", la xifra de 1.261 habitants.

que atribueix a Castelló 2.911 habitants i al qual correspondrien un promig de 130 baptismes (dècada 1779-1787), tindriem que pel primer període (1693-1702), amb un promig de 64 baptismes anuals, li correspondrien 1.433 habitants, mentre que al segon període, amb 73 baptismes anuals de promig, li'n pertocarien 1.634.

Aquestes dues darreres xifres són superiors a les subministrades pels censos d'Aparici i per la «Noticia», fet que pot interpretar-se o bé que les dades subministrades per aquestes publicacions oficialistes són més baixes que la realitat o bé que la taxa de natalitat hagués disminuït en la dècada dels anys setanta del segle XVIII. Sigui com sigui, creiem que poden establir-se provisionalment les següents conclusions:

a) Que entre els anys que van de començaments de la Guerra de Successió als immediatament posteriors al seu acabament, la població de Castelló hauria experimentat un modest creixement quantitatiu.

b) Que els censos que posseïm (Aparici, «Noticia» i «Vezindario» —aquest darrer sembla acostar-se més a la realitat en anotar 338 «hombres») potser queden quelcom per sota de la quantia real.

En resum: si bé la Guerra de Successió repercutí desfavorablement sobre el municipi castelloní, com no podia ésser menys, els desgavells produïts pel conflicte, a diferència de determinats moments del període anterior, corresponent a la segona meitat del segle XVII, afectaren més a les hisendes municipal i particulars o a les mesures d'excepció pròpies de tota ocupació militar (allotjaments, «terrallons», etc.) que al normal desenvolupament de la vida quotidiana, de la demografia o de les activitats econòmiques dels habitants de la vila. Tanmateix, és suficientment important com per marcar una fita que posa fi a un període i en comença un altre, caracteritzat per la transformació socio-econòmica de Castelló, de nucli burocràtico-artesanal, en un altre de tipus burocràtico-agrari, així com per un notable impuls demogràfic que gairebé doblarà la seva població en mig segle. Cal advertir, però, que si el primer fet és exclusiu de Castelló i ve ja de lluny, probablement des de principis de la centúria anterior, el segon no és més que un cas particular dintre del procés general que afecta a tot Catalunya.